

La Franja

Francesc Serés



(Mirjam Cohen)

Francesc Serés (Saidí, 1972), és escriptor. És autor de les novel·les *Els ventres de la terra* (2000), *L'arbre sense tronc* (2001) i *Una llengua de plom* (2002), trilogia posteriorment publicada amb el títol *De fems i de marbres* (2003). Després ha escrit el llibre de contes *La força de la gravetat* (2006) i el llibre de cròniques *La matèria primera* (2007). *Caure amunt. Muntaner, Llull, Roig* (2008) recull tres obres de teatre basades en la vida i l'obra d'aquests escriptors catalans. *Contes russos* (2009), és una antologia de contes d'escriptors russos imaginaris, heterònims de l'autor. *Mossegat la poma* (2012) i *La pell de la frontera* (2014) són els seus darrers llibres publicats. Ha rebut el Premi Nacional de Cultura, el Premi Ciutat de Barcelona, el Premi Octavi Pellissa, el Premi de Crítica i també el Premi Serra d'Or. Escriu habitualment a *El País* i abans ho ha fet al *Time Out*, *La Vanguardia* o *L'Avenç*.

La Franja

Francesc Serés



104

Les primeres vegades

La primera vegada que vaig sentir parlar de la Franja de Ponent va ser a la previsió meteorològica de TV3. No recordo si era l'Antoni Castejón o l'Alfred Rodríguez Picó, però estic segur que va ser a TV3. La llengua comença sempre pel començament i descriu el que és inevitable, de la mateixa manera que tard o d'hora sabríem que el que parlàvem era català, un bon dia vam saber que la Franja era una realitat.

Abans que el mapa del temps la situés en l'espai i en l'existència, per a mi i per a molta gent hi havia una certa desorientació: no sabíem ben bé ni quina forma tenia. En el nostre favor no podíem al·legar desconeixement total, però sí una successió de petits desconeixements que, situats els uns al costat dels altres, anaven construint aquell silenci antic, profund i ple de ressons.

Les generacions del Principat, de les Illes o del País Valencià podien tenir memòria d'un temps pretèrit, d'un referent, però molts de nosaltres desconeixíem fins i tot la ce trencada. A la Franja, això no existia, veníem d'alguna cosa pitjor que la inexistència, veníem d'una existència disminuïda, de la llengua bastarda i de l'animadversió que aquesta generava en els altres.



El primer llibre que vaig llegir en català el vaig llegir de ben petit. Va ser a l'habitació de la meva cosina, a Tarragona. Era *Viatge al país dels lacets* i jo devia tenir set o vuit anys. No havia llegit mai abans en català i vaig trigar molt de temps a tornar-ho a fer, però recordo haver llegit el llibre sense cap dificultat. De fet, fins vuitè de bàsica no hi vaig tornar i van ser textos molt breus que ens portava la Teresa, la primera professora que vaig tenir i que impartia l'única hora de català que teníem a la setmana.

Aquest és el primer punt de contacte amb la llengua i crec que puc situar-lo com un resum d'altres històries de la gent de la meva generació, un temps inexacte i fràgil: només dos anys abans, els alumnes de la Franja no havien pogut assistir a aquella classe de català, voluntària i sense qualificació en el butlletí de notes.

105

Així que, més o menys, les classes de català van començar al mateix temps que ho van fer les emissions de TV3. Les grafies dels apunts i de les fotocòpies que ens passaven primer la Teresa d'Albelda i després la Carme Alcover a l'institut es barrejaven amb les dels títols dels crèdits dels programes de TV3. També amb els accents nous, per primera vegada sentíem que la nostra llengua tenia formes diverses, que érem una mica més cosins dels valencians que dels mallorquins o dels de Barcelona. Descobríem, en definitiva, que allò que pensàvem que era només nostre era una propietat compartida. I que no estàvem sols.

Ací, astí, allí

Les llengües il·luminen i endrecen mons i cada racó de món ajuda a construir la llengua. Disposem de la diversitat lèxica que fa que, per exemple, en pocs quilòmetres el *préssec* passi a dir-se *préssic* (Saidí), *mullarero* (Fraga), *melicotó*

(Tamarit de Llitera) o *aubergi* (Mequinensa). Mantenim paraules que el temps ha convertit en relíquies, com la que es fa servir a Saidí per designar la marinada, el *voltorn*, que entre Coromines i Alcover fan venir de la deessa Volturna, amb un probable origen etrusc. No sé si *maixant*, que vol dir *dolent*, es diu en gaires més llocs. Eixamplem els demostratius per convertir-los, també a Saidí, en *ací*, *astí* i *allí* i, és clar, aleshores necessitem l'*aquet*, *aqueix* i *aquell* però, com que som així d'exigents i precisos, ens permetem el luxe de desdoblar els dos primers i de vegades fem servir *aquest* i de vegades *et* o *esta*, de vegades *aqueix*, de vegades *eix* o *eixa*...



És molt curiós com ens vam acostumar al menyspreu de la pròpia riquesa. Ens hi vam avesar tant que va arribar un moment que fins i tot nosaltres ens menyspreàvem. D'aquí ve la paraula d'infaust record i permanent ús contra la llengua: el *xapurriau*, que tant es fa servir a Benavarri com a

106

Queretes. Fins i tot escriure-ho em fa mal i em recorda un lloc massa comú encara en les converses sobre què som, què hem estat i què serem.

En l'intent de separar la llengua hi ha hagut de tot, però sempre sota el denominador comú de baixesa i de voluntat que féssim propi el menyspreu, que l'interioritzéssim. *Xapurriau*, *patuès*, *lengua vernàcula* com a molt, eren i són encara mots que fan fortuna a l'administració aragonesa. De tan repetides, m'atreviria a dir que han fet molta fortuna, massa, en una part de la població.

Han fet tanta fortuna que donen vots fins i tot a la Franja. L'anticatalanisme ha estat un dels motors polítics d'Aragó que han fet servir tots els partits. Tots, la dreta i l'esquerra, el PP, el PSOA, el PAR, IU i fins i tot la CHA. És important parlar d'això perquè la llengua està involucrada en aquesta dinàmica, perquè n'és l'origen i també l'objectiu.

A Aragó el català no ha estat mai percebut com un patrimoni, ans al contrari. Se l'ha marginat fins al punt de desfigurar-li el nom. En quaranta anys els successius governs —llevat de l'excepció honrosa del conseller Josep Bada— han intentat amagar-lo i amargar-li la vida. Els canvis de nom en són tot un

síntoma, del *xapurriau* hem passat al *lapao*, acròstic poc afortunat de la Lengua Aragonesa Propia del Área Oriental. Any 2015, increïble, sí.

La millor manera de deixar-lo perdre era trencar-li els vincles. Junts, els parlants, sumen i multipliquen els seus anhels i voluntats. Separats fan bona la màxima *divide et impera*, és a dir, crea llengües més petites a partir de mínimes diferències i així tindràs català, valencià, mallorquí i fins i tot una forma estranya, un fenomen cultural indeterminat com és la Lengua Aragonesa Propia del Área Oriental.

Roma locuta, causa finita

La primera vegada que se'ns va voler separar, jo ni tan sols n'era conscient. Les primeres pintades, algunes amb esprai, d'altres amb brotxa, omplien ponts de carretera i parets de centrals de fruita: “Aragón ye nazió” i “Diócesis aragonesa ya”.

Van aparèixer quasi simultàniament, les unes amb les altres. Les pintades “¡Diócesis aragonesa ya!” eren tota una declaració d'intencions, es tractava que el bisbat de Lleida perdés la seva àrea històrica dins d'Aragó. Les autonomies tenien el poder de decidir fins al límit de les seves fronteres administratives en tots els àmbits, però fins aleshores, la fictícia separació de poders, legislatiu, executiu i judicial, havia servit per respectar-ne una altra, l'eclèsial. Va durar ben poc, com tothom va poder comprovar. L'Opus Dei va tenir molt clar que Torreciudad necessitava feus més grans que els que posseïa.

Es començava a barrejar també un cert sentiment de taca i de vergonya que, si bé aleshores era encara boirós, es va anar definint poc a poc fins arribar a fets tan grotescos com la darrera llei de llengües. Començaven a aparèixer unes altres pintades, “Aragón ye nazió”, que també costaven d'entendre. Eren, ara s'entén millor, la rèplica del que passava a l'est de Saidí, de la política catalana, el seu contrapès. ¿Qui les feia, aquelles pintades? Les joventuts del PAR, que després van fundar la CHA, diuen. Diuen, amb totes les inexactituds. El que sí que és cert és que es feia servir una altra llengua, l'aragonès, una llengua que farien servir també per frenar el català. Pintar “Aragó és nació!” era impensable.

Que estimem i respectem l'aragonès no vol dir que no veiem que s'ha utilitzat com a barrera per al català. Des d'aleshores, una de les formes de frenar el desenvolupament de l'ensenyament del català ha estat equiparar-lo a l'aragonès.

Era una confessió que s'expressava en privat amb el mateix grau de llibertat que s'aplicava a la contundència mostrada per negar-ho en públic.



Les tres últimes dècades de les relacions polítiques entre Aragó i Catalunya han estat fatals per al català. Pels greuges de les polítiques hidràuliques, pels dels límits municipals, pels de les infraestructures transpirinenques o per les obres d'art de la Franja. No cal que ens enganyem, el denominador comú de tots aquests conflictes ha estat sempre social i cultural, el desig d'afirmar-se davant de l'altre. Legítim i comprensible si es fa amb finalitats constructives, miserable si es fa amb ànim de destruir una realitat

cultural i lingüística tan fràgil com la de la Franja.

Pot semblar que m'allunyo del tema que ens convoca, però la llengua, com a part de la cultura, ho abasta tot. I perquè s'aconsegueixi l'efecte sense que es noti la voluntat que l'anima i que s'hi posa, de vegades, cal malmetre-ho tot. O quasi tot. O, si més no, intentar-ho.

108

Eppur si muove

La realitat és tossuda, quasi tant com la naturalesa. Per mantenir un camp net d'herba cal treballar cada dia i fer-ho de manera sistemàtica, constant, conscient. Amb la cultura passa el mateix, pots atacar-la, trencar-la, dividir-la, amagar-la o menystenir-la. Quan t'atures, si no és morta, la cultura torna. Torna embrutida i afeblida, però torna. L'única manera de matar l'herba per sempre més és convertir en un ermassar la terra que l'acull.

La llengua a la Franja estaria molt pitjor sense accions com la del conseller Bada. Són insuficients, sí, però quasi heroiques si pensem en el que han fet els seus continuadors. O bé molt poc, o bé tot en contra. El petit impuls a l'escola va arribar gairebé al mateix temps que el recolzament de Catalunya Ràdio i de TV3. Van arribar els primers llibres dels primers escriptors de la Franja. Hi teníem lluny, Desideri Lombarte i més a prop, Josep Anton Chauvell, Hèctor

Moret o els estudis del professor Artur Quintana. I la Mercè Ibarz. I, per descomptat, Jesús Moncada, que va contribuir a marcar un abans i un després.

Mai no agraiem prou que el projecte literari de Moncada s'instal·lés a Mequinensa. Potser no ho podia evitar, però el cert és que ens va donar un punt de referència sòlid i acollidor, que ens ha servit per situar la nostra gent, la nostra llengua, la nostra terra i el nostre temps. Ha estat un regal immens. Per valorar la mesura del que ha suposat per a nosaltres l'obra de Jesús Moncada, va molt bé fer la pregunta de la prova inversa: ¿què passa quan imagines, ni que sigui per un moment, que Jesús Moncada mai no va existir i que mai no es van publicar els seus llibres? Veus el buit, un altre buit que encara fa més grans els que descrivia al començament d'aquest article.

No és que Moncada ens ensenyés que érem *importants*, aquest no era el seu objectiu. El seu projecte era escriure històries perdurables i nosaltres érem tan sols un mitjà. El que sí que ens va demostrar és que podíem ser tan importants com la resta del món, ni més ni menys. Ens va ensenyar que hi havia un món propi, que hi havia narracions, mites, pensaments i voluntats que s'expressaven a través de comunitats com Mequinensa i que, és clar, ho feien en català. Un català que estimava els localismes, que es nodria d'expressions que enriqueixen la llengua i que, precisament per això, feia una aportació a la cultura. A la catalana i, a través de la traducció, a la cultura universal. Aquest era el veritable camí de sirga que ens oferia Jesús Moncada.

109

La novel·la es va publicar l'any 1988. Cinc anys després, la Mercè Ibarz va publicar *La terra retirada*. Disculpeu el saidicentrisme, però si els llibres de Moncada em parlaven del poble del costat, el de la Mercè em parlava de la casa del costat, de l'home del costat, dels llocs que havia viscut.

Els llibres d'en Moncada i la Mercè eren passaports per accedir a la cultura, per trobar altres llibres i altres referents. No exagero, estic parlant de Saidí, de finals dels vuitanta. Va ser aleshores que vam descobrir que hi havia una literatura catalana i que aquesta expressava una cultura pròpia. Els processos d'adquisició cultural són els que són, tan descriptibles com impredecibles. Els de la percepció cultural, de vegades, ni tan sols descriptibles. La paret de paper que ens separava de Catalunya era fràgil, però havia estat tan sòlidament opaca que molts ni tan sols pensàvem que hi poguéssim haver res, allà darrere. La llum que arribava de l'est va anar fent-la translúcida i, finalment, tan clara que en alguns moments semblava transparent. El govern central i el govern d'Aragó se n'han

adonat, que ens n'hem adonat, i refan la paret així que cau, no fos cas que ens sentíssim, no fos cas que ens veiéssim, no fos cas que ens entenguéssim i ens uníssim.

El més dolent, el que fa més mal és que la paret ni tan sols és de vidre. És una paret mental.



110

La forma de la Franja

A Xile tot té la forma de Xile, m'explica una amiga que hi viu. Els pobles i les ciutats tenen una estructura lineal que mira d'adaptar-se a les carreteres que travessen el país de nord a sud. Té tot el sentit del món, un país construeix les formes urbanes, les formes de convivència que li convé.

La Franja té la mateixa forma que Xile i alguna circumstància històrica comuna, explicada, per exemple, a través de dictadures paral·leles o per la proximitat constant de la frontera. Llevat d'això, la resta són diferències notables, però en aquest cas, la similitud estructural aplicada a la geografia, és important.

La Franja no és cap continuació de la cultura catalana, no és la seva *irradiació* dins de territori aragonès. La Franja és cultura catalana, és la seva presència en un territori especial, complicat i dinàmic. El millor de tot: és cultura catalana compatible (cada vegada menys) amb la identitat aragonesa. És una franja de llengua que baixa des de la muntanya pirinenca fins a les planes del Cinca i que

torna a enfilar-se cap al Matarranya. Si s'observa el mapa amb atenció hi ha un punt, just a sobre de Saidí que sembla que es vulgui trencar, que desaparegui abans de continuar cap al sud, cap a Fraga, Torrent i Mequinensa, fins a Calaceit i més enllà.



La Franja, com es pot veure als mapes, és una línia de pobles on tot sovint el poble d'un costat és castellanoparlant i el de l'altre ja és dins de Catalunya. En alguns casos, com al Matarranya, els pobles poden arribar a fer xarxa, però cal pensar que la densitat de població és realment baixa, baixa com la de la Ribagorça.

Vistes així les coses, la fragilitat estructural del territori és molt gran. El català de la Franja s'ha convertit en la primera línia de fricció que manté la llengua i estableix una situació que potser només és comparable a la Catalunya Nord i a l'Alguer. Paradoxes geogràfiques, socials i polítiques, totes elles contemporànies: la Franja és el territori

111

catalanòfon més proper al Principat però el nivell de protecció de la llengua el situa molt més proper al Rosselló o a Sardenya.

En la part central de la Franja les bones comunicacions amb Lleida i la influència econòmica de la ciutat fan que hi hagi un volum d'intercanvi que en comarques més allunyades no és tan fluid. Fraga és a vint minuts de Lleida i Les Paüls a més de dues hores. La llengua també és això en algunes parts del territori, la distància en hores i minuts en cotxe fins la ciutat més propera. Si es posen dificultats perquè els habitants de la Franja continuïn sent atesos als hospitals de Lleida i se'ls deriva a Barbastro, això també afecta la llengua, perquè també és comunicació, també és territori, paisatge i vida.

Per a la llengua, tan important és la filologia com la salut, com el preu del carburant o que la casa del veí quedi buida.

El pes de les paraules

Tot el que diguem serà sempre posat en qüestió, com ha de ser. Ens equivocarem en les diagnosis, en el relat de les circumstàncies i també, molt probablement, en les possibles solucions. En l'únic que no ens equivocarem és en el fet que, en aquest cas la descripció, encara que només sigui una descripció petita i aproximada, ja és positiva.

El bon estat de salut de la llengua a la Franja ha estat un dels mites més repetits dins de la sociolingüística dels Països Catalans. Les xifres, els percentatges i els gràfics expliquen algunes coses, però no *totes* les coses. Sí, és cert, és veritat que era el territori on el percentatge de catalanoparlants era més elevat, posem per cas, durant els setanta i els vuitanta. El primer nen que va venir a Saidí i que no parlava català (i que no fos fill de metges, mestres o guàrdies civils), el vaig conèixer amb nou anys. Un any més tard, va arribar una família d'Andalusia, amb tres fills i una filla.

Tan espectacular com fàcil d'entendre. La Franja no havia estat una zona rica. Hi ha comarques on la pagesia i la ramaderia han reeixit, però el cert és que fins la dècada dels vuitanta la Franja havia exportat gent, que els franjolins havien emigrat a Barcelona o a altres ciutats de l'àrea metropolitana, a Lleida o fins i tot a Saragossa. És a dir, si la gent parlava català i se n'anava, hi havia menys habitants catalanoparlants i, si no n'hi arribava de nova, el percentatge continuava sent alt.



112

La imatge de la bona salut és bona per al consum intern, però no deixa de ser un malson per a qualsevol franjolí que estimi la llengua. He descrit les dificultats per aprendre-la, però aquestes dificultats s'han acabat convertint en impossibilitats, en invisibilitats, tot i que en aquest cas n'hauríem de dir emmudiments. La llengua no és present en la major part dels àmbits culturals, econòmics, socials ni, per descomptat, polítics: bona salut de vidre.

Els senyals de trànsit que indiquen els noms dels pobles, quan apareixen en català, sempre al costat del topònim en castellà, acaben embrutits, amagats sota una capa de pintura d'esprai o, en el millor dels casos, amb una correcció sobre

les lletres que canvien. És la metàfora perfecta d'una manca de protecció i d'interès de les administracions, de l'animadversió que mostren: mala salut de ferro.

Les dades i la seva lectura

L'avantatge de parlar del català a la Franja des de la Franja és que tot plegat és tan a prop que és molt difícil fer trampa. Tot és prim, tot és a mà, no hi ha fondàries insalvables i, amb el temps, els llocs i les persones s'acaben coneixent quasi a tot arreu. Les dades, de vegades imprecises, es poden complementar amb el treball de camp, amb l'experiència directa, vaja, allò que es coneix vulgarment com a conversa. Anar d'un lloc a un altre ajuda molt a l'hora d'escriure sobre els fets i les coses. El nostre món també és una totalitat de fets i de coses la major part de les quals són a tocar.

La conversa, evidentment, també es produeix amb els investigadors que han estudiat aquest camp. Natxo Sorolla ha publicat diversos estudis sobre la situació del català a la Franja¹ que ens donen dades molt útils a l'hora d'interpretar la situació.

L'any 2003 els percentatges de persones que entenien, parlaven, llegien i escrivien en català eren, respectivament, del 98.5%, 88.8%, 72.9% i 30.3%². ¿Com ho hem de mirar, això? Com sempre, amb els eters pessimisme de la raó i optimisme de la voluntat. No hi ha cap altra manera de fer-ho si volem formar part de la solució i no del problema.

Que el 2003 hi hagués un 30.3% de persones a la Franja que sabessin escriure en català és una notícia increïblement bona. ¿Quantes n'hi havia fa trenta anys? Ningú o quasi ningú, poquíssima gent. ¿Un 2%, sent molt generosos? Tal

¹ Sorolla Vidal, Natxo (2005) "El català a la Franja". Revista *Ripacurtia*, número 3. Any 2003. Benavarri: Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB).

Sorolla Vidal, Natxo (2014) «Els catalanoparlants, els diglòssics i els monolingües. Grups sociolingüístics a la Franja» dins *Revista Llengua i Dret*, 61, juny de 2014.

Sorolla Vidal, Natxo (2014). «Franja 2014: de la diglosia en las encuestas a la sustitución lingüística en las redes» dins Gimeno, Chabier; Sorolla, Natxo (coord.) (2014) *II Jornadas Aragonesas de Sociología. Grupo de trabajo "Lenguas e identidades"* (Asociación Aragonesa de Sociología). Saragossa: Institución Fernando el Católico; Prensas Universitarias, Universidad de Zaragoza; Gara d'Edizions.

² Sorolla Vidal, Natxo (2005) "El català a la Franja". Revista *Ripacurtia*, número 3. Any 2003. Benavarri: Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB), p. 3.

vegada ni això i ara torno a parlar com si estiguéssim en una conversa de cafè perquè, encara que hi haguessin dades, la seva fiabilitat seria més que dubtosa.

L'increment és notabilíssim i molt positiu. És històric, mai no hi havia hagut tanta gent que sabés escriure la seva llengua a la Franja. Fins i tot, si se'm permet la *boutade*, mai no hi havia hagut tanta gent a la Franja que sabés que el que parlava era susceptible d'ésser escrit, d'ésser llegit, que no és poca cosa, això, venint d'on venim. A l'espera de les darreres dades i de l'evolució dels tres grups, de les segmentacions i de les distribucions per edats, comarques, nivells econòmics i d'altres indicadors, podem afirmar que hi ha hagut un avenç molt significatiu.

¿Com s'ha produït, aquest avenç? Per la presència, mínima i insuficient, del català a l'escola; pels mitjans de comunicació, sobretot TV3 i Catalunya Ràdio, però també darrerament RAC1; per la irradiació de les ciutats i les viles del Principat; per la percepció que tenir el nivell B o C de català permet treballar en una administració propera; per l'oferta acadèmica de les universitats catalanes... Però, sobretot, perquè hi ha hagut un augment de la consciència que la seva llengua és patrimoni, és coneixement, és comunicació i, per sobre de tot, significa dignitat. Que la llengua no és allò que ens van dir que era i que és tan digna com qualsevol altra.

114

La darrera polèmica sobre el *lapao*, provocada en un moment de fortlesa del Partit Popular, va preveure la reacció que es podia produir des del Principat, però m'atreveria a dir que no va tenir en compte que hi ha una part de la població de la Franja que ja no admet aquest tipus de discurs.



Pot semblar un avenç petit però és importantíssim. Fa anys, es vencia i es convencia tanta gent que era difícil oposar-s'hi. Avui el govern d'Aragó té totes les eines per vèncer o, com a mínim, per fer molt de mal, per castigar la població amb insults com el del *lapao*. Però ja no pot convèncer i els intents secessionistes demostren i confirmen la impotència de qui veu que no pot eradicar una llengua però fa tot el que pot per eradicar-la allà on és més feble. Aquest és el nivell i la misèria.

Ahir, avui, demà

La presència del català a la major part de les escoles de la Franja és encara molt petita. Aconseguir una major quantitat i qualitat d'hores hauria de ser el primer pas per dignificar la llengua i també les persones que la parlen. A les biblioteques, el català és residual (i em sap greu utilitzar aquest adjectiu, però em sembla el més exacte), com ho és en la retolació de botigues o en la senyalística.

L'administració autonòmica és exclusivament en castellà. Només una petita part de funcionaris que fa temps que viuen a la Franja o que són originaris dels seus pobles (aquí l'anecdolari és inabastable) accepten que la gent se'ls adreci en català. Sí, és cert que l'Ajuntament de Mequinensa ha fet una bona tasca en favor de la llengua i que els alcaldes del PSOE van manifestar-se en contra de la nova Llei de llengües, però sabem que la submissió al poder de Saragossa i als òrgans centrals dels partits és, en la major part dels casos, total i absoluta. A Aragó, si un partit vol fer mal de debò a un altre partit, només cal que l'acusi d'afavorir els interessos dels catalans. La discussió se sol acabar aquí. La taca i la vergonya són massa grosses. Fins i tot la Chunta ha estat acusada de subordinació al catalanisme.

115

La presència en els mitjans de comunicació és subsidiària dels que arriben del Principat però fins i tot això comença a mostrar discontinuïtats notables. L'arribada de llibres en català es veu entorpidida per l'*autonomització* de les distribuïdores. Els llibres en català han de ser distribuïts des de Saragossa que, com es pot imaginar, no està molt interessada en els llibres en català.



Tot això fa que ens preguntem pel present més immediat, que per a mi té, a partir de la voluntat i la raó, motius per a l'optimisme, però també pel pessimisme i per causes que moltes vegades tenen solucions complicades. Hi ha factors que afecten la supervivència del català a la Franja derivats de dos processos socials complexos. En principi, el primer podria solucionar el segon, però les fragilitats i les factures de la llengua fan que haguem de pensar que la situació és més complicada que no ens pensem.

El primer factor és l'arribada de la immigració a les comarques de la Franja. Els darrers vint anys s'ha produït un fet insòlit en la història recent, la immigració de persones d'arreu del món, atretes sobretot per la necessitat de mà d'obra en l'agricultura i la ramaderia.

La major part dels immigrants són joves, amb edats compreses entre l'adolescència i els quaranta anys. Alguns vénen sols, d'altres amb la seva companya i molts acaben formant família aquí o portant-la des del seu país d'origen. En la major part dels pobles la llengua vehicular d'integració és el castellà. És cert que de mica en mica hi ha una part d'aquesta població que adopta també el català, però sabem que encara és una minoria. I és veritat també que una part dels fills dels immigrants assisteix a classes de català i l'aprèn fora de l'horari escolar, però això no amaga la feina que encara resta per fer i el desequilibri de forces que s'estableix entre una administració que dificulta l'aprenentatge de la llengua i la gent que voldria i podria aprendre-la.

El segon factor és l'envelliment i la despoblació d'alguns pobles i viles de la Franja, sobretot als extrems nord i sud. El padró municipal d'habitants actualitzat el 2013 és clar. Les piràmides de població no són tan piramidals com s'esperaria. No estan invertides, és clar, però la població d'Aragó és de les més envellides d'Espanya, i comarques com la Ribagorça o el Matarranya mostren dades preocupants.

És a dir, que podem tenir una població envellida i una població d'arribada que no compleix aquell criteri de reproducció cultural que tan bé han explicat Anna Cabré i darrerament Andreu Domingo. Catalunya es reproduïx culturalment, però la Franja no té les estructures que permeten que aquesta reproducció sigui efectiva.

Si afegim que per a la major part dels partits aragonesos i també per a una gran part de la població d'Aragó, el català és, en el millor dels casos, una nosa, el panorama no és gens falaguer.

Arribats a aquest punt, he de dir que no tinc respostes sobre el futur immediat i que el tercer factor, el procés d'independència de Catalunya, amplia i aprofundeix, però no explica. Parlar de la situació del català a la Franja i continuar amb la independència és baixar de la corda fluixa per pujar al trapezi. M'atreviré, emperò, a dir que potser significarà una sacsejada, que potser serà el canvi definitiu pel reconeixement d'una llengua amb un estatus diferent.

¿Serà així? És molt probable que una llengua estatal modifiqui la percepció que en tenen els seus parlants, siguin on siguin. I això, ¿serà positiu o negatiu, per a la supervivència del català a la Franja? ¿Podrà l'oficialitat d'un estat crear un marc d'interessos, i per tant dotar la llengua d'una protecció necessària? Hem començat a veure les primeres protestes davant la possibilitat que el Gobierno de Aragón reduís les hores d'ensenyament en català. Si el català fos un requisit per treballar a Catalunya, ¿les famílies de la Franja es mobilitzarien en favor del seu ensenyament?

Són preguntes que no tenen resposta però que comencen a ser formulades en veu alta a la Franja i, això, és una situació del tot inèdita. De mica en mica, de vegades per posicionar-se a favor o en contra, de vegades per ignorar-ho, el debat sobre la independència de Catalunya ha fet que molta gent de la Franja comencés a preguntar-se sobre algunes qüestions que abans eren impensables. La primera de totes: i nosaltres, ¿què?

Això ens porta a pensar en el quart factor, la incertesa, que no deixa de ser el que acompanya la major part de les converses. La incertesa no és tan sols lingüística, aquí la incertesa lingüística va lligada a l'econòmica, la social i també, és clar, a la política.

La incertesa no és un element nou, a la Franja. Ens ha acompanyat sempre, de bon començament: no sabíem quants érem, no sabíem fins a on arribava la Franja i on començava la nostra il·lusió de ser més grans que no érem; desconeixíem els límits reals de la nostra força com a territori i desconfiàvem i desconfiem de les promeses de les formacions polítiques que, pel que fa a la llengua, declaren avui una cosa i demà fan la contrària; no tenim clares quines són les voluntats reals de la gent que forma aquest petit territori perquè la gent canvia tan ràpidament que fins i tot canvien els estudis que es publiquen...



Moure's en la incertesa permet avançar quan l'adversari polític et defineix com a enemic i voldria fer-te desaparèixer. No com a persona, però sí com a subjecte polític i cultural. Ras i curt, com a catalanoparlant. La incertesa ofereix algun marge davant de gent que menysprea tant el català que fins i tot en desconeix les petites fortaleses que pot exercir. Però no ens equivoquem, una cosa és el

Gobierno de Aragón i l'altra, molt diferent, és la instrumentalització per part de l'Estat, d'aquest ens autonòmic.

¿Què passarà? Només puc dir que sóc optimista per defecte. Amb tot el que això pot significar. Pel que fa a l'optimisme i pel que fa als defectes.

Bibliografia:

Sorolla Vidal, Natxo (2005) «El català a la Franja. Any 2003». *Revista Ripacurtia*, número 3. Benavarri: Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB). Pàg. 239-253. [Publicació en línia.](#)

Sorolla Vidal, Natxo (2014) «Els catalanoparlants, els diglòssics i els monolingües. Grups sociolingüístics a la Franja.» dins *Revista Llengua i Dret*, 61, juny de 2014. [Publicació en línia.](#)

